

דמאי של מעשר שני שנכנס לירושלים

(בבא מציעא נד, א ציון ה)

הרב דן הלוי

גמרא: "תא שמע: הדמאי - אין לו חומש ואין לו ביעור, הא קרן - יש לו, מאי טעמא? קרן דמעכב בדאורייתא - איתא בדרבנן, חומש דלא מעכב בדאורייתא - ליתא בדרבנן". "מעשר שני שנכנס לירושלים, אפילו של דמאי - אסור להוציאו משם, שכבר קלטהו מחיצות". וכו'.

(רמב"ם מעשר שני ב, ט)

המשנה במסכת דמאי (א, ב) המובאת בסוגיה זו אומרת שלדמאי אין חומש ואין ביעור, ומדייקת מזה הגמרא שקרן יש לו. בגמרא לא מבואר מה ההשלכות ההלכתיות של דיוק זה, אך רש"י (ד"ה הא) והמאירי מבארים שכל זמן שלא פדה את הדמאי - אסור לאוכלו מחוץ לחומה. דהיינו שכמו מעשר שני ודאי כך אף מעשר שני של דמאי חייב להאכל בירושלים או להפדות מחוץ לירושלים לפני שנכנס, ואז מותר באכילה גם בחוץ.

הרמב"ם בהלכות מעשר שני (פרק ב הלכה ט) אינו מזכיר לא אכילה ולא פדיון, אלא כותב שמעשר שני של דמאי כמו מעשר שני ודאי אסור להוציאו מירושלים, ולפי ציון ה"עין משפט" על סוגיה זו נראה שלדעתו הרמב"ם מבין שזו כוונת הגמרא כשאומרת "קרן יש לו", שמעשר שני של דמאי אסור להוציאו מירושלים. אולם הכסף משנה תמה על דברי הרמב"ם, שכן באותה משנה במסכת דמאי נאמר בהמשך שהדמאי "נכנס ויוצא", דהיינו שמותר להוציאו מירושלים, והרמב"ם עצמו פוסק בהמשך (הלכה יא) שפודים מעשר שני של פירות דמאי בחוץ אף על פי שעברו בירושלים. יש להוסיף על דברי הכסף משנה שבמסכת מעשר שני (ג, ו) אומרת המשנה שהדמאי "נכנס ויוצא ונפדה", והרמב"ם בפירושו לשתי המשניות מפרש שמדובר במעשר שני של דמאי, ושבניגוד למעשר שני של ודאי מותר להוציאו ולפדותו, וכותבים בעל מלאכת שלמה (בשתי המשניות) ותוספות יום טוב (במע"ש שם) שפירושי הרמב"ם סותרים את פסיקתו בהלכה ט.

על כן כותב הכסף משנה שהרמב"ם סומך על דברי הירושלמי (מע"ש פ"ג ה"ג), שם אומר רבי זעירא לגבי המשנה האומרת שהדמאי נכנס ויוצא ונפדה: "ובלבד בפירות שהן טבולין לדמאי, הא דמאי עצמו - כבר תפסתו מחיצה". פירוש הדברים הוא, כדברי הפני משה

(שם), שדוקא פירות שספק אינם מעושרים, שבתוכם מעורב גם המעשר השני שאולי לא הופרש - לגביו נאמר במשנה שיוצא ונפדה, אבל דמאי של מעשר שני, דהיינו פירות שהופרשו מהדמאי לשם מעשר שני - לגביהם אומר רבי זעירא שאם נכנסו לירושלים קלטו אותם המחיצות, ואסור להוציאם ולפדותם. לפי דברי הירושלמי כותב הכסף משנה, וכן כותבים מהר"י קורקוס, הרדב"ז (הלכה יא) ובעל מראה הפנים (על הירושלמי שם) שהרמב"ם מחלק על פי הירושלמי בין פירות הטבולים לדמאי, כלומר שאולי מעורב בהם גם מעשר שני שלא הופרש, שעליהם מדובר במשניות במעשר שני ובדמאי, ואותם מותר להוציא ולפדות כפי שנפסק בהלכה יא, לבין מעשר שני של דמאי, כלומר שהופרש מהדמאי, שעליו מדבר רבי זעירא, ואותו אסור להוציא ולפדות, כפי שנפסק בהלכה ט. יש להעיר שחילוק זה מבואר בלשון הרמב"ם, שבהלכה ט מדבר על מעשר שני של דמאי ואילו בהלכה יא מדבר על פירות דמאי שפודים מעשר שני שלהם. כן מחלק רבי עקיבא איגור (תוס' על המשנה במע"ש שם), ומוסיף שהרמב"ם חזר בו בהלכה יא מפירושו למשניות, כלומר שעל פי ההלכה עוסקות המשניות המתירות להוציא בפירות שספק טבולים למעשר שני, ולא כפי שכתב בפירוש המשניות שהמשניות עוסקות במעשר שני שהופרש מדמאי. כן כותב גם הרב קאפח בהערה על פירוש הרמב"ם (מע"ש).

הר"ש בפירושו למשנה במעשר שני (שם) מחלק כירושלמי, ובפירושו למשנה בדמאי (שם) מסביר שטבל של דמאי יוצא ונפדה כיון שקליטת מחיצות היא מדרבנן, כפי שלמדנו בסוגיה לעיל (נג, ב), ובדמאי שהוא עצמו מדרבנן לא גזרו. הרדב"ז מנמק את ההיתר בכך שאמנם בטבל ודאי אומרים שמתנות שלא הורמו נחשבות כאילו הורמו, דהיינו שדיני מעשר שני חלים כבר על פירות שלא הופרש מהם מעשר שני, אבל בדמאי אין אומרים כן כיון שאין מחמירים שתי חומרות.

הר"ש שיריליו (מובא במלאכת שלמה על המשנה במע"ש שם) מפרש את חילוק הירושלמי בדרך אחרת, שטבל של דמאי נכנס ויוצא ונפדה, אבל מעשר שני של דמאי אסור להוציא לכתחילה, אלא שאם יצא - מותר לפדותו בחוץ, שלא קלטוהו מחיצות. הוא מוסיף שכך משמע מלשון המשנה בדמאי, ונראה שכוונתו ללשון המשנה "ויוצא ונפדה", אלא שבגרסה שלפנינו לא נאמר במשנה זו "ונפדה". אכן בפירושו למשנה בדמאי (שם) מביא בעל מלאכת שלמה בשם החכם ר"י אשכנזי שמקשה שכאן לא נאמר "ונפדה", אך במשנה במעשר שני (שם) נאמרת גם מילה זו, ונשאר בצריך עיון.

נוסף על כך כותב הר"ש שיריליו שהרמב"ם גורס במשנה בדמאי "ונכנס ויצא" ולא "ויוצא", שדוקא בדיעבד אם יצא מותר לפדותו. אכן בפירוש הרמב"ם שלפנינו לא מצינו שגורס כך או אחרת בלשון המשנה. עם זאת יש להוסיף על דבריו שבהלכה ט כותב הרמב"ם "אסור להוציא", ואילו בהלכה יא הוא כותב "פירות דמאי... ועברו בירושלים ויצאו - פודין מעשר שני שלהן בחוץ", משמע אם יצאו בדיעבד, וזה מתיישב עם פירוש הר"ש שיריליו. לפי זה מתייחסות שתי ההלכות ברמב"ם למעשר שני של דמאי, אלא

שבהלכה ט מדובר על הדין לכתחילה ובהלכה יא על הדין בדיעבד. אלא שקשה לומר כן, כיון שכפי שהתבאר נוקט הרמב"ם בהלכה ט דוקא בלשון "מעשר שני... של דמאי", ואילו בהלכה יא שרק בה הוא מתיר בדיעבד לפדות מעשר שני שיצא הוא נוקט בלשון "פירות דמאי", ההיפך מדברי הר"ש שיריליו. אמנם יתכן שגם לדעת הר"ש שיריליו חזר בו הרמב"ם בהלכותיו מפירושו למשנה.

עוד כותב הר"ש שיריליו שמהגמרא בפרק הזהב מוכח כדבריו. נראה שכוונתו לסוגיה לעיל (נג, א) בה נאמר "וניתי דמאי", דהיינו שהגמרא מציעה לצרף מעשר שני של דמאי לודאי שאין בו שוה פרוטה שיצא מירושלים ולחללם יחד, והצעה זו נדחית רק משום שאין מצרפים דאורייתא ודרבנן יחד, משמע שדמאי כשלעצמו מתחלל, דהיינו נפדה. אבל יש להעיר שהוכחה זו מבוססת על ההנחה שמדובר שם שגם הדמאי יצא מירושלים, אבל מפשט הגמרא אין זה נראה כך, אלא מדובר שם שהמעשר השני הודאי שאין בו שוה פרוטה יצא מירושלים ואילו הדמאי כלל לא נכנס לשם, לכן פשוט שאת הדמאי אפשר לפדות.

לפי כל ההסברים שהתבארו בדברי הירושלמי ובפסקי הרמב"ם הטעם לכך שאסור להוציא מעשר שני של דמאי, לפחות לכתחילה, הוא משום קליטת המחיצות. הכסף משנה כותב שמקור האיסור להוציא מעשר שני ודאי הוא במשנה הקודמת במסכת מעשר שני (ג, ה) האומרת שפירות מעשר שני נכנסים ואינם יוצאים, ובירושלמי מבואר שזה משום קליטת מחיצות, ושזה חל גם במעשר שני של דמאי, כפי שהתבאר. אבל רש"י לעיל (נג, ב ד"ה מחיצה) מפרש שקליטת מחיצות שהוזכרה במשנה משמעותה שמשעה שנכנסו הפירות אסור לפדותם אם יצאו, ואינו מזכיר שיש איסור הוצאה, כפי שבסוגיה (נד, א) אינו מזכיר איסור הוצאה אלא איסור אכילה. יתכן שהוא חולק על הרמב"ם בהבנת המשמעות של "קליטת מחיצות", שהרי לא מצינו מקור מפורש לכך שהמחיצות קולטות לענין הוצאה או לענין פדיון ואכילה. אולם יש להבין איך מסביר רש"י את המשנה במעשר שני (שם) האומרת בפירוש שאסור להוציא פירות מעשר שני.

יתכן שאפשר להסביר את שיטת רש"י על פי דברי הגר"א בשנות אליהו (על המשנה במע"ש ג, ו ועל המשנה בדמאי שם), שמבאר את חילוק הירושלמי בדרך שונה, שפירות דמאי שלא חזרו והפרישו מהם את המעשרות מותר להוציאם ולפדותם לכתחילה, ואילו מעשר שני של דמאי שכבר הופרש מחדש מהפירות מותר להוציאם לכתחילה מירושלים אבל אסור לפדותם. כלומר שדברי רבי זעירא "ובלבד בפירות שהן טבולין לדמאי" וכו' מתייחסים ללשון המשנה "ונפדה", ולא למה שנאמר לפני כן "נכנס ויוצא". בפירושו הארוך (במס' דמאי) הוא מבאר שההיתר להוציא מעשר של דמאי מבלי שיהיה מותר לפדותו ולאוכלו בחוץ מיועד לאפשר לבעליו לאפות אותו, כיון שרוב התנורים היו מחוץ לירושלים, אך לאחר מכן היה צריך להחזירו לירושלים ולאוכלו שם, אבל הפירות הטבולים לדמאי לא נקלטו במחיצות ומותר לפדותם ולאוכלם בחוץ. הוא מסביר בכך גם את ההבדל בלשון

בין המשניות, שבמסכת דמאי לא נאמר "ונפדה" כיון שמדובר במעשר שני של דמאי שאינו נפדה אלא רק נכנס ויוצא, ואילו במסכת מעשר שני נאמר "ונפדה" כיון שמדובר על פירות טבולים למעשר שני של דמאי שאף אפשר לפדותם.

לפי זה יתכן שכך מבין אף רש"י, לכן אינו מפרש (בדף נג, ב ובדף נד, א) שהמחיצות קלטו לענין איסור הוצאה אלא לענין איסור פדיון ואכילה, כיון שלהוציא מותר בכל אופן אבל מעשר שני של דמאי אסור לפדות ולאכול בחוץ, ולדעתו מתייחסת המשנה האוסרת הוצאה רק לטבל ודאי.